

УДК 347.232:336.74(477)

DOI 10.37772/2518-1718-2025-2(50)-7

ГЕНЕЗА ЦИФРОВОЇ ВАЛЮТИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Стрімкий розвиток цифрових валют як нового явища у сфері майнових відносин зумовлює потребу у комплексному осмисленні їхньої природи та місця в системі цивільного права. У цьому контексті стаття присвячена дослідженню генези цифрової валюти як об'єкта цивільних правовідносин в Україні. Метою дослідження є виявлення історичних передумов та етапів формування цифрової валюти як об'єкта цивільних правовідносин, аналіз еволюції правового регулювання відповідних об'єктів в українському праві від давнини до сучасності, а також спроба встановити місце цифрової валюти у структурі цивільного законодавства України. Для досягнення цієї мети здійснено історико-правовий аналіз розвитку правового регулювання об'єктів цивільних прав, похідних до цифрової валюти на основних етапах історії України (від часів Київської Русі, козацької доби та Української Народної Республіки до періоду незалежної України) із застосуванням історичного, порівняльного та формально-юридичного методів. Встановлено, що в Київській Русі та Запорізькій Січі грошовий обіг базувався на традиційних формах (металеві гроші, товарні еквіваленти); період Української Народної Республіки позначений запровадженням національної валюти на законодавчому рівні; а в умовах незалежної України правова система адаптується до появи та поширення електронних грошей і цифрових валют. У контексті оновленого Цивільного кодексу України розкрито зміст категорії «цифрова річ» – нової правової конструкції, що визначає благо, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі й має майнову цінність. Підкреслюється, що історичний досвід правового регулювання об'єктів цивільних прав в Україні має важливе значення для сучасного нормативного врегулювання цифрових валют. Такий підхід дозволяє врахувати досвід минулого при створенні ефективної правової бази для регулювання криптовалют, стейблкоїнів, цифрових валют центрального банку.

Ключові слова: цифрова валюта, криптовалюта, цифрова валюта центрального банку, гроші, електронні гроші, монета, цифрова річ

Постановка проблеми. З появою у Цивільному кодексі України «нового» об'єкта цивільних прав – цифрової речі, встановлення ролі та специфіки цифрових валют стає прямою необхідністю наукової спільноти. Дослідження історії виникнення цифрових валют є особливо важливим, оскільки воно дозволяє зрозуміти еволюцію їх правового статусу, визначити витоки сучасних підходів до регулювання цифрових валют та сформулювати правові рамки, що забезпечують їхнє ефективне впровадження і використання. У межах цієї статті охоплено різні проміжки часу з історії української державності, зокрема ключові етапи розвитку цивільно-правового регулювання, у межах яких будуть досліджені об'єкти цивільних правовідносин того часу, які за своїми функціями та природою можна вважати попередниками сучасних цифрових валют.

Об'єктом дослідження виступає цифрова валюта як новий об'єкт цивільних прав в Україні, що розглядається в історико-правовому контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти правової природи цифрових валют і криптоактивів у цивільному праві України досліджували такі науковці, як Р. А. Майданик, Т. І. Бровченко, Д. Є. Білоус, В. Л. Скрипник, Н. С. Хатнюк, Н. Б. Побіянська, К. Г. Некіт, А. А. Цибань, Л. В. Сорока, Є. О. Мічурін, С. О. Сліпченко та інші. Їх праці зосереджені переважно на визначенні правової природи цифрових активів, їх цивільно-правової класифікації, а також на проблематиці віртуальних активів і цифрових речей. Проте, історичний контекст становлення цифрової валюти як об'єкта приватного права досліджений недостатньо, що залишає прогалини у розумінні генези цього явища.

Метою статті є виявлення історичних передумов та етапів формування цифрової валюти як об'єкта цивільних правовідносин, аналіз еволюції правового регулювання відповідних об'єктів в українському праві від давнини до сучасності, а також спроба вста-

новити місце цифрової валюти у структурі цивільного права України.

Наукова новизна полягає в історико-правовому підході до аналізу цифрової валюти як об'єкта цивільних прав, що дозволяє прослідкувати еволюцію правових конструкцій та понять, від архаїчних форм обігу майнових благ до сучасної цифрової валюти. Запропоновано трактування цифрової валюти як родового поняття, що охоплює криптовалюти, стейблкоїни та цифрову валюту центрального банку, із віднесенням її до категорії цифрових речей та грошей згідно з оновленими положеннями Цивільного кодексу України. Уперше здійснено спробу поєднати історичну динаміку розвитку платіжних засобів з сучасними правовими підходами до цифрових активів.

Викладення основного матеріалу. Сучасний етап розвитку цивільного обороту характеризується стрімким поширенням цифрових валют як особливого виду цивільно-правових об'єктів. Завдяки своїй специфічній цифровій формі та унікальним технологічним властивостям, цифрові валюти поступово інтегруються в різноманітні цивільні правовідносини. Це зумовлено їх здатністю виконувати традиційні функції грошей—бути засобом обігу, мірою вартості, засобом накопичення та платежу, водночас зберігаючи суттєві відмінності, зокрема, нематеріальність, відсутність фізичного носія та трансграничність обігу.

З юридичної точки зору цифрові валюти відрізняються від класичних майнових об'єктів (речей). Вони існують винятково в цифровому середовищі, не мають фізичної форми, що породжує нові виклики для цивільного права щодо визначення особливостей їх володіння, передачі, обміну, спадкування та застави. Це, своєю чергою, зумовлює необхідність формування спеціальних правових конструкцій та адаптації існуючих норм цивільного законодавства для врегулювання обігу цифрових валют як особливого об'єкта приватного права.

Таким чином, для правильного розуміння цивільно-правової природи цифрових валют необхідно враховувати як їх функціональну близькість до грошей, так і принципові відмінності, що витікають з цифрової сутності цього явища. Відповідно, сучасна доктрина цивільного права має завдання не просто перенести традиційні правові інститути на цифрові об'єкти, але й створити новий концептуальний підхід до їх юридичної кваліфікації та регулювання.

Цифрові валюти охоплюють широкий спектр категорій цивільно-правових об'єктів, включно з цифровими валютами центрального банку (ЦВЦБ), криптовалютами та стейблкоїнами. Їх особливістю є поєднання властивостей традиційних грошей із характеристиками цифрових речей, що створює нові виклики для правового регулювання.

Проте становленню цифрових валют передували традиційні об'єкти, такі як звичайні монети чи речі (товари), що виконували аналогічні функції у системі цивільного обігу минулого. Вивчення генези цифрових валют у контексті еволюції об'єктів цивільного права — від часів Київської Русі до сучасності — дозволяє зрозуміти, як суспільні, майнові та технологічні зміни вплинули на формування цього феномену.

Звичайно, при дослідженні генези певного явища необхідно враховувати кожний період історії. Водночас така робота буде заслуговувати монографічного вивчення. У цій статті окреслюються загальні контури такого дослідження, проаналізувавши окремі періоди української історії, які справили найбільший вплив у формуванні цивільно-правової системи, зокрема інституту об'єктів приватного права, що згодом еволюціонували у цифрові валюти.

Утворення держави Київська Русь стимулювало становлення та розвиток правової системи, зокрема цивільного права. Хоча в той період не вживали термін «об'єкт цивільних прав», із сучасної перспективи можна побачити, що до об'єктів приватного права тоді належали земля, худоба, коні, мед, одяг, зброя, різні знаряддя праці, гроші (монети) та навіть люди. Угоди, що укладалися стосовно цих речей (наприклад, купівля-продаж), були частково регламентовані Руською правдою.

Основою грошової системи Київської Русі була гривня. Хоча тривалий час як засіб обміну, платежу та міри вартості використовувалися різноманітні продукти та речі (шкури, зерно, хутро тощо), поступово виникла потреба в створенні власної валюти. Природно, що продукти тваринного чи рослинного походження не могли довго слугувати універсальним засобом обігу — їхня фізична форма мала безліч недоліків, які виникають в обмінних відносинах на натурально-речовій основі [1]. Назва «гривня» походить від «гриви» тварини — адже спочатку обмін міг відбуватися за допомогою худоби. З часом сформувалося кілька видів гривень, що відрізнялися розміром, формою, вагою та вмістом дорогоцінних металів, проте суть монетної функції залишалася незмінною.

Якщо провести паралелі з сучасними цифровими валютами, то можна відзначити певну спільність із тогочасними засобами обігу. Так само як зараз цифрові валюти можуть бути засобом обміну, збереження вартості й одиницею розрахунку, у давнину подібні функції виконували хутро, зерно чи різноманітні товари, а згодом і перші гривні. Ця подібність свідчить про універсальність певних юридичних принципів і підходів до регулювання приватноправових відносин: чи йдеться про обіг зерна або металевих злитків у минулому, чи про цифровий код у

наш час. Розуміння таких історичних зв'язків допомагає глибше усвідомити цінність і потенціал регулювання цифрових валют у сучасному суспільстві, а також окреслює подальші перспективи розвитку правових систем, здатних адаптуватися до нових технологічних викликів.

Не менш значуща доба в історії становлення української правосвідомості – це період козацтва. Козацтво стало якісно новим етапом у розвитку правової культури українського народу. Козацтво виникло як унікальне соціальне явище, що втілювало нові уявлення про свободу, гідність і порядок. Зародившись у XVI столітті, воно поступово сформувалося у самобутню спільноту з характерними ознаками – особливим стилем життя, цінностями та нормами поведінки. На основі цих уявлень виникла система звичаєвого права, що закріплювала внутрішні правила та принципи, за якими жило козацьке товариство.

Цивільно-правові відносини, що формувалися в середовищі козацтва значною мірою відтворювали традиції давньоруського приватного права: об'єктами майнового обігу залишалися речі, які історично закріпилися в господарському житті ще за часів Київської Русі.

Істотною особливістю козацтва була відсутність національної валюти: в обігу перебували різні монети (голландські, угорські та італійські дукати; срібні талери; турецькі та кримські піастри, башлики, акче; карбованці) [2], які не були передбачені жодним писаним нормативно-правовим актом. Проте, не зважаючи на відсутність власної валюти, Січ не була замкненою державою, маючи лишки одних благ і нестачу інших, вона вела активну зовнішню торгівлю [3], про що свідчить достатньо значна кількість зовнішньоторговельних угод та активний військовий промисел. Водночас, відсутність кодифікованого законодавства та чітких механізмів нормотворчості, а також децентралізований характер правового регулювання, не дозволяли козацькій правовій системі отримати офіційне визнання з боку інших держав і, відповідно, сформуватися як повноцінна правова держава. Іншими словами, політико-правовий статус Запорізької Січі радше нагадував квазідержавне утворення з окремими ознаками демократичної унітарної республіки [4], що в підсумку сприяло занепаду Січі.

Така ретроспектива спонукає замислитися над сучасним правовим статусом цифрових валют в Україні. Відсутність чітких нормативних приписів щодо їх обігу призводить до правової невизначеності для громадян, бізнесу, інвесторів і органів державної влади. Як і за доби козацтва, коли недосконалість правового регулювання не заважала укладенню різноманітних правочинів, у цифрову еру в Україні

здійснюються численні операції з цифровими валютами попри наявні прогалини у правовому полі. Однак історичний досвід свідчить про ненадійність і суперечливість такого підходу, що може мати суттєві негативні наслідки в довгостроковій перспективі.

У XX столітті в Україні двічі проголошувалася незалежність: (09) 22 січня 1918 року IV Універсалом Центральної Ради офіційно затверджено повний суверенітет Української Народної Республіки (УНР) та її вихід зі складу Російської імперії; 24 серпня 1991 року Верховною Радою Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) ухвалено Акт проголошення незалежності України, яким Україна проголошувалася незалежною та суверенною державою. Незважаючи на відносно короткий період «першої» незалежності, вже тоді простежувалися спроби створення самостійної правової системи.

Згідно із законом Центральної Ради від 25 листопада 1917 року правові акти колишньої Російської імперії в Українській Народній Республіці (УНР) продовжували свою дію на її території, за винятком тих, що були скасовані універсалами, законами або постановами Центральної Ради чи Генерального Секретаріату [5]. Відповідно, «самостійне» цивільне законодавство не встигло сформуватися за таких умов. На той момент основним цивільно-правовим актом на території східної України був Звід законів Російської імперії, на західній частині сучасної України – Австрійське та Французьке цивільні уложення.

Проте, важливим етапом реформування грошового обігу стало подання Комісією при «Комітеті фінансів в справах упорядкування грошового обертання і заведення самостійної валюти» 05 січня 1919 року законопроекту «Про українську грошову одиницю і про усунення обігу в Україні російських грошових знаків», затвердженого Директорією УНР 06 січня 1919 року [6]. Цей нормативно-правовий акт, зокрема, визначав:

- «з 26 січня 1919 року російські грошові знаки, як кредитові білети, так і знаки Російської Державної Скарбниці, так звані «керенки», перестають бути законними платіжними знаками на Україні, і прийом їх перестає бути обов'язковим;

- державна українська грошова одиниця є гривня, яка містить 8,712 долі щирого золота. Гривня поділяється на сто шагів, дві гривні складають карбованець;

- виконання по умовах та зобов'язаннях, що виникли в приватно-правових стосунках до 26 січня цього року і визначені в рублях, вчиняється в гривнях, по роцоту: 1 рубль – рівний 2 гривням» [6].

На практиці, однак, цей закон не набув належної реалізації через складні військово-політичні обставини. Окрім того, «жорстка» монетарна реформа спричинила множинні судові суперечки, оскільки

сторони зобов'язань не мали єдиного підходу до розрахунків: боржники прагнули виконувати платіж у гривнях за зафіксованим курсом, посилаючись на офіційно встановлене державою співвідношення 1 рубль = 2 гривні, що давало їм фінансову вигоду в умовах девальвації валюти. Водночас кредитори, усвідомлюючи нестабільність гривні та її низьку купівельну спроможність, часто відмовлялися приймати платежі у національній валюті, наполягаючи на обслуговуванні боргу в рублях або в іншій стабільнішій грошовій одиниці, що відображало реальний ринковий курс і дозволяло зберегти економічну вигоду [6]. Це призводило до численних судових спорів, оскільки сторони контрактів не мали єдиного правового підходу до виконання зобов'язань, а судова практика не виробила сталої позиції щодо примусового обміну чи визнання альтернативних валютних вимог.

Відсутність механізму поступового переходу або зрозумілої конвертації «старих» грошей на «нові» зумовила знецінення заощаджень громадян. Такий досвід демонструє важливість законодавчого встановлення дієвих гарантій для захисту прав та інтересів учасників цивільного обігу, а також підкреслює значення сталої та послідовної судової практики. На жаль, у період УНР такого підходу не дотримувалися, що негативно відбивалося на населенні та бізнесі.

Наведений історичний приклад свідчить про доцільність обережного та раціонального врегулювання цифрової валюти, зокрема ЦВЦБ. Адже, якщо цифрова валюта не матиме гарантованої конвертації у готівку чи іноземні валюти, рівень довіри суспільства до нової форми грошей може суттєво знизитися. Крім того, запровадження монополізованого цифрового середовища створює ризики втручання держави у цивільно-правові відносини та конфіденційність транзакцій. Історія УНР показує, що держава може юридично змушувати громадян використовувати виключно встановлену валюту (наприклад, гривню), а отже, за відсутності належних запобіжників, подібні загрози здатні повторитися й у разі «примусової цифровізації».

Другим, остаточним, етапом формування Української державності є Акт проголошення незалежності України. На початку незалежності України виникла потреба в ухваленні нового Цивільного кодексу. Так, Кабінетом Міністрів України, 24 березня 1992 року було прийнято розпорядження «Про створення робочих груп з питань підготовки законопроектів» за № 176-р, яким передбачалося створення Робочої групи з підготовки проекту Цивільного кодексу України (ЦК України) [7]. При неодноразових спробах ухвалити ЦК України, його остаточне прийняття відбулося 16 січня 2003 року.

Зазначений нормативно-правовий акт встановлював положення щодо об'єктів цивільних прав, визначених у Розділі III. При цьому відповідно до статті 177 ЦК України (редакція від 16 січня 2003 року), об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага [8]. З часом ця норма зазнала змін, в частині:

- термінологічного уточнення: змінено формулювання «результати робіт, послуги» на «роботи та послуги», виключено термін «інше майно»;

- переліку об'єктів цивільних прав: додано категорію «цифрові речі». Відповідно до частини першої статті 179¹ ЦК України цифровою річчю є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність; цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення ч. 1 ст. 179¹ ЦК України [8].

- класифікації та уточнення об'єктів цивільних прав: гроші та цінні папери були виключені зі складу речей та виділені як окремі об'єкти цивільних прав. Відповідно до ч. 1 ст. 192 ЦК України законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня [8].

Наведене вище свідчить про те, що зміни у правовому регулюванні об'єктів цивільних прав заклали концептуальне підґрунтя для визначення правової природи цифрової валюти в Україні. Виокремлення грошей як самостійного об'єкта цивільних прав та доповнення ЦК України категорією «цифрова річ» сприяє формуванню системного підходу до кваліфікації цифрової валюти та її місця у цивільному праві. Автор вважає за можливе припустити, що поняття «цифрова валюта» є родовим, охоплюючи кілька правових феноменів, зокрема:

- криптовалюти (криптоактиви), які функціонують на основі децентралізованих технологій та не мають централізованого емітента;

- стейблкоїни – криптоактиви, вартість яких прив'язана до фіатної валюти, товару або іншого активу. Вони, відповідно до сучасної доктрини, можуть бути класифіковані як категорія цифрових речей;

- ЦВЦБ, яка є цифровою формою грошової одиниці, емісія якої здійснюється Центральним банком, та має статус законного платіжного засобу.

Такий підхід не є безпідставним, оскільки відповідає світовій практиці розмежування цифрових активів та їх правового статусу. Однак для ґрунтовного та системного обґрунтування правової кваліфікації цифрової валюти в українському праві необхідне

окреме комплексне дослідження, яке враховуватиме як національне законодавство, так і міжнародні стандарти, зокрема положення Регламенту Markets in Crypto assets (MiCA) [9] та рекомендації міжнародних фінансових інституцій, а також доктринальні підходи вітчизняних і зарубіжних науковців.

Повертаючись до теми безпосереднього дослідження, варто відзначити переломний момент у генезі цифрової валюти в Україні, а саме на 18 жовтня 2012 року із запровадженням поняття «електронні гроші» та особливостями випуску електронних грошей в Україні, визначеними Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05 квітня 2001 року № 2346-III, який втратив чинність із прийняттям Закону України «Про платіжні послуги» від 30 червня 2021 року № 4017-IX. Відповідно до вказаного нормативно-правового акта електронні гроші – одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей [10]. При цьому цим законом встановлено, що грошові кошти (кошти) України існують в Україні у готівковій (формі грошових знаків) та безготівковій (формі записів на рахунках) формах, а також включають електронні гроші та цифрові гроші (ст. 3 Закону України «Про платіжні послуги») [10].

Наступним еволюційним кроком на шляху до «цифровізації» представлення вартості у правовій системі України, стає поява у правовому вимірі України криптовалют, які знайшли своє відображення під терміном «віртуальні активи». Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06 грудня 2019 року № 381-IX, зокрема пункту 13 ч. 1 ст. 1, віртуальний актив – цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [11]. Поки правовий статус криптовалют в Україні залишається не визначеним, хоча й не забороненим. Незважаючи на спроби легалізувати криптовалюту із запровадженням Закону України «Про віртуальні активи» від 17 лютого 2022 року № 2074-IX [12], який не набрав чинності, єдина законодавча згадка про віртуальні активи відображена у вищенаведених нормативно-правових актах. Разом з тим спроби щодо надання криптовалютам правового статусу в Україні не закінчуються. Так, станом на лютий 2025 року у Вер-

ховній Раді України зареєстровано два законопроекти щодо врегулювання обороту віртуальних активів:

– проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні від 07 листопада 2023 року № 10225, запропонований Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку [13];

– проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні від 17 листопада 2023 року № 10225-1, запропонований Міністерством цифрової трансформації України [14].

Обидва законопроекти передбачають внесення змін до Податкового кодексу України від 02 жовтня 2010 року № 2755-VI, відповідно з метою встановлення оподаткування на дохід з операцій з віртуальними активами, а також викладення Закону України «Про віртуальні активи» в новій редакції.

Спостерігаючи за еволюцією законодавчих змін у сфері цивільно-правових зв'язків, вибудовується розуміння розвитку суспільних відносин в частині здійснення фінансових операцій у певний проміжок часу. Адже саме офіційно закріплені нормативно-правові джерела передають істинний стан держави та суспільства щодо готовності користуватися благами технологій. Показовим прикладом у цьому контексті є ілюстрація того, що перші міжнародні платіжні системи з використанням електронних грошей з'являються наприкінці 20 – на початку 21 ст. (поява перших електронних грошей «eCash» у 1989 році; міжнародна платіжна система «PayPal» (1998) [15], однак їх юридичне закріплення на теренах України відбулося лише у 2012 році.

Перша офіційна криптовалюта Bitcoin з'явилася 16 років тому, і хоча сучасний стан правового регулювання цифрових валют в Україні не можна вважати повністю визначеним, однак формально закладена нормативна база й законодавчі ініціативи свідчать про поступове формування цілісної концепції цифрових речей у цивільному праві України. З урахуванням еволюції від перших кроків державного будівництва у 1991 році до сьогоднішнього дня, коли електронні гроші та віртуальні активи поступово «вписуються» в чинне законодавство, стає очевидним, що інтеграція цифрових валют у національну економіку та правову систему України є лише питанням часу. З технологічним проривом, що завів людство у цифрову еру, взаємодія з таким інноваційним об'єктом цивільних прав, як цифрова валюта, стає неминучою. Поступове осмислення їхньої правової природи, визначення податкових та регуляторних вимог, а також урахування світових практик (зокрема, в межах Регламенту MiCA) відкривають перспек-

тиву для повноцінної легалізації та ефективного використання цифрових валют у правовій системі України.

Висновки. Становлення цифрової валюти в цивільному праві України є результатом багатовікової еволюції форм грошей та об'єктів цивільного обороту, які поступово трансформувалися під впливом економічних, технологічних і правових чинників. Починаючи з часів Київської Русі, коли роль цифрових валют виконували певні речі (товари), поступово сформувалася монетна система із власною валютою (гривнею). У козацьку добу відсутність єдиного карбованого засобу платежу не завадила активній торгівлі з використанням іноземних монет та різноманітних речей, однак продемонструвала потребу в більш чіткому правовому врегулюванні майнового обігу.

Перші спроби утворити і закріпити власну національну валюту у часи Української Народної Республіки підтвердили важливість продуманої державної політики у цій сфері, адже надмірна поспішність у реформуванні грошового обігу без належного пра-

вового підґрунтя провокувала економічні труднощі та правові колізії. Здобувши остаточну незалежність у 1991 році, Україна протягом кількох десятиліть удосконалювала правове середовище, врешті-решт передбачивши цифрові об'єкти (цифрові речі) в оновленій редакції ЦК України.

Сучасні цифрові гроші та криптовалюти (віртуальні активи) поступово знаходять місце в правовому просторі, проте їхній статус і механізми регулювання потребують подальшої конкретизації. Водночас запровадження ЦВЦБ може відкрити нові можливості для розвитку платіжних систем. Сукупність цих факторів засвідчує, що сьогодення генеза цифрової валюти є логічним продовженням історичних процесів, спрямованих на пошук оптимальної форми фінансових інструментів і належного регуляторного механізму. Розуміння цієї еволюції та вивчення попередніх правових експериментів допомагають формувати більш виражену правову політику, здатну узгодити державні інтереси, технологічні виклики й потреби ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колесников О. В. Історія грошей та фінансів : навчальний посібник / О. В. Колесников, Д. І. Бойко, О. О. Коковіхіна. – Харків : УкрДАЗТ, 2007. – 163 с. – URL: <http://lib.kart.edu.ua/handle/123456789/8450> (дата звернення: 14.05.2025).
2. Скороход О.В. Грошовий обіг Запорізької Січі: історіографія. *Studia I Materialy «Forum Numizmatyczne, Pieniadz I Mennice»*. № 1. Bialystok, 2016. S. 164-168.
3. Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. Економічна історія України і світу. Підручник. К.: Вікар, 2001. 478 с.
4. Бойко І. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX-XX ст.) / І. Бойко. – Київ: Атіка, 2012. – 348 с.
5. Майданик Р.А. Речове право України в період революції 1917-1921 рр. Тенденції і перспективи розвитку інститутів права та держави : зб. тез доп. Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція», (м. Київ, 19 квіт. 2018 р.); Матеріали I Всеукраїнських наукових читань пам'яті академіка С. Дністрянського «Західноукраїнська Народна Республіка – П'ємонт українського державотворення», (м. Тернопіль, 13-14 квіт. 2018 р.). Київ-Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С. 231-236.
6. Гай-Нижник П. Фінансова політика уряду Директорії Української Народної Республіки (грудень 1918 – 1921 рр.) // Гілея: науковий вісник. 2013. Вип. 77 (№10). С. 48–57.
7. Алієва-Барановська В. Коротка історія Цивільних кодексів України / В. Алієва-Барановська // Юридична Україна. - 2015. – № 3. – С. 4–9. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2015_3_3 (дата звернення: 14.05.2025).
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
9. Markets in Crypto assets (MiCA). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0118_EN.html (дата звернення: 14.05.2025).
10. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
11. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
12. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
13. Проект закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» від 07.11.2023 № 10225. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43123> (дата звернення: 14.05.2025).

14. Проект закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» від 17.11.2023 № 10225-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43232> (дата звернення: 14.05.2025).
15. Пожидаєва М. А. Еволюція використання електронних платіжних інструментів: фінансово-правовий аспект. *Правові горизонти*. 2020. № 20 (33). С. 82–87. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/78557/1/Pozhidayeva_evolyuciya_vikoristannya.pdf (дата звернення: 14.05.2025).

REFERENCES

1. Kolesnykov O. V. Istorii hroshei ta finansiv : navchalnyi posibnyk / O. V. Kolesnykov, D. I. Boiko, O. O. Kokovikhina. – Kharkiv : UkrDAZT, 2007. – 163 s. – URL: <http://lib.kart.edu.ua/handle/123456789/8450> (дата звернення: 14.05.2025).
2. Skorokhod O.V. Hroshovi obih Zaporizkoi Sichi: istoriohrafia. *Studia I Materialy «Forum Numizmatyczne, Pieniadz I Mennice»*. № 1. Bialystok, 2016. S. 164-168.
3. Lanovyy B.D., Matysiakievych Z.M., Mateiko R.M. Ekonomichna istoriia Ukrainy i svitu. *Pidruchnyk*. K.: Vikar, 2001. 478 s.
4. Boiko I. Pravove rehuliuвання tsyvilnykh vidnosyn v Ukraini (IKh-KhKh st.) / I. Boiko. – Kyiv: Atika, 2012. – 348 s.
5. Maidanyk R.A. Rechove pravo Ukrainy v period revoliutsii 1917-1921 rr. Tendentsii i perspektyvy rozvytku instytutiv prava ta derzhavy : zb. tez dop. Mizhnar. yuryd. nauk.-prakt. konf. «Aktualna yurysprudentsiia», (m. Kyiv, 19 kvit. 2018 r.); *Materialy I Vseukrainskykh naukovykh chytan pamiati akademika S. Dnistrianskoho «Zakhidnoukrainska Narodna Respublika – Piemont ukrainskoho derzhavotvorennia»*, (m. Ternopil, 13-14 kvit. 2018 r.). Kyiv-Ternopil : TNEU, 2018. S. 231-236.
6. Hai-Nyzhnyk P. Finansova polityka uriadu Dyrektorii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (hruden 1918 – 1921 rr.) // *Hileia: naukovyi visnyk*. 2013. Vyp. 77 (№10). S. 48–57.
7. Aliieva-Baranovska V. Korotka istoriia Tsyvilnykh kodeksiv Ukrainy / V. Aliieva-Baranovska // *Yurydychna Ukraina*. - 2015. – № 3. – S. 4–9. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2015_3_3 (дата звернення: 14.05.2025).
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003, January 16). Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 435-IV. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
9. Markets in Crypto assets (MiCA). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0118_EN.html (дата звернення: 14.05.2025).
10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021, June 30). On payment services: Law of Ukraine No. 1591-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019, December 6). On prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds of crime, terrorist financing, and financing of proliferation of weapons of mass destruction: Law of Ukraine No. 361-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> [in Ukrainian].
12. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022, February 17). On virtual assets: Law of Ukraine No. 2074-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> [in Ukrainian].
13. Verkhovna Rada of Ukraine. (2023, November 7). Draft Law of Ukraine “On Amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the regulation of virtual assets turnover in Ukraine” No. 10225-1. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43123> [in Ukrainian].
14. Verkhovna Rada of Ukraine. (2023, November 17). Draft Law of Ukraine “On Amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the regulation of virtual assets turnover in Ukraine” No. 10225-1. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43232> [in Ukrainian].
15. Pozhydaieva M. A. Evoliutsiia vykorystannia elektronnykh platizhnykh instrumentiv: finansovo-pravovy aspekt. *Pravovi horyzonty*. 2020. № 20 (33). S. 82–87. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/78557/1/Pozhidayeva_evolyuciya_vikoristannya.pdf (дата звернення: 14.05.2025).

CHERVIKOV MYKYTA

PhD student at the Department of Civil Law of the Yaroslav Mudryi National Law University, Chief Specialist at the Department for Justice and National Security of the Division for State Registration of Legal Acts, Department for Registration and Systematization of Legal Acts

GENESIS OF DIGITAL CURRENCY IN THE CIVIL LAW OF UKRAINE

Problem settings. With the inclusion of a “new” object of civil rights—the digital thing—into the Civil Code of Ukraine, determining the role and specific features of digital currencies becomes an urgent necessity for the academic community. Exploring the history of the emergence of digital currencies is particularly important, as it helps to understand the evolution of their legal status, trace the origins of current regulatory approaches, and formulate legal frameworks to ensure their effective implementation and use. This article covers various periods in the history of Ukrainian statehood, focusing on key stages of civil law regulation, within which legal objects of the time are examined—those that, by their function and nature, can be considered precursors of modern digital currencies.

Analysis of recent research and publications. Certain aspects of the legal nature of digital currencies and crypto-assets in Ukrainian civil law have been studied by scholars such as R.A. Maidanyk, T.I. Brovchenko, D.Ye. Bilous, V.L. Skrypyuk, N.S. Khatniuk, N.B. Pobiianska, K.H. Nekit, A.A. Tsyban, L.V. Soroka, Ye.O. Michurin, S.O. Slipchenko, among others. Their research has primarily focused on defining the legal nature of digital assets, their civil classification, and the issues surrounding virtual assets and digital things. However, the historical context of the formation of digital currency as an object of private law remains underexplored, leaving gaps in the understanding of its genesis.

The purpose of the article is to identify the historical prerequisites and stages of the formation of digital currency as an object of civil legal relations, to analyze the evolution of legal regulation of related objects in Ukrainian law from antiquity to the present, and to attempt to determine the place of digital currency within the structure of Ukraine’s civil legislation.

Article’s main body. The development of digital currency as an object of civil law in Ukraine is closely linked to the historical evolution of property relations and monetary systems. From the early forms of barter in Kyivan Rus to the appearance of metal-based currencies like the hryvnia, value was gradually abstracted from physical goods to standardized financial instruments. In the Cossack era, despite the absence of a national currency, economic exchange thrived through the use of foreign coins, illustrating the adaptive nature of property law under conditions of legal pluralism and decentralization.

The first legislative attempt to establish a sovereign monetary system occurred during the short-lived Ukrainian People’s Republic. However, political instability and lack of enforcement mechanisms hindered full implementation. Only after Ukraine’s independence in 1991 did the process of codifying modern civil law gain traction, culminating in the Civil Code of 2003. This act laid the groundwork for future inclusion of digital assets as civil law objects. Over time, legislative amendments recognized “digital things” and virtual assets as legally significant, thereby enabling the conceptual integration of cryptocurrencies, stablecoins, and central bank digital currencies (CBDCs) into civil turnover.

While digital currency shares the functional roles of traditional money—medium of exchange, unit of account, store of value—it also introduces technological features such as intangibility, programmability, and cross-border usability. These characteristics challenge the classical understanding of “things” in civil law and demand legal adaptation.

Ukraine’s legislative response has been gradual. The recognition of electronic money, followed by attempts to define virtual assets and establish taxation frameworks, indicates a growing legal acceptance of digital financial instruments. Despite ongoing gaps in regulation, the integration of digital currencies into Ukrainian law aligns with international efforts, including the EU’s MiCA framework. Thus, digital currency in Ukraine continues to evolve as both a legal and economic phenomenon, shaped by national history and global innovation.

Conclusions and prospects for the Development. The recognition of digital currency in Ukraine’s civil law is the result of a long historical evolution shaped by economic, legal, and technological changes. From early barter and commodity exchange in Kyivan Rus to the formation of a national currency system and, later, modern digital assets, each stage reflects society’s need for effective instruments of value.

The attempts of the Ukrainian People’s Republic to introduce a national currency highlighted the risks of hasty monetary reforms without strong legal foundations. In contrast, modern Ukraine has gradually built a legal framework that now includes digital objects such as virtual assets and electronic money within the Civil Code.

Although the legal status and regulation of cryptocurrencies and other digital assets remain under development, ongoing reforms demonstrate Ukraine’s commitment to legal modernization. The future introduction of a central bank digital currency (CBDC) may further enhance the transparency and efficiency of payment systems.

In this context, the genesis of digital currency is not an isolated phenomenon but a logical extension of Ukraine’s historical and legal trajectory. A deeper understanding of past legal experiments allows for more balanced and forward-looking policymaking, ensuring the alignment of state interests, technological progress, and market needs.

Keywords: digital currency, cryptocurrency, central bank digital currency, money, electronic money, coin, digital thing.

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Червяков М. О. Генеза цифрової валюти у цивільному праві України. *Право та інновації*. 2025. № 2 (50). С. 60–67.